

**FSMVÜ II. ULUSLARARASI
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI KONGRESİ**

BİLDİRİLER

**Yayına Hazırlayan ve Editör:
Arş. Gör. Sara AKKUŞ**

Demavend Yayınları: 147
Elektronik yayınlar serisi: 33
İstanbul, Eylül 2023
Yayın yönetmeni: Neval Güzelyüz
Editör: Sara Akkuş

© Bu eserin bütün hakları Demavend Yayınları'na aittir. 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nın hükümlerine göre eserin tamamı ya da bir bölümünün, izinsiz olarak elektronik, mekanik, fotokopi veya herhangi bir kayıt sistemi ile yayınlanması, çoğaltılması ya da depolanması yasaktır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: 51286
ISBN: 978-625-7087-38-4

Demavend Yayınları
Başak Mah. Mimar Sinan Cad.
Vadipark, D14 Blok, D. 47
Başakşehir-İSTANBUL
☎ : 0090 212 500 36 07
demavend@demavend.com.tr
<http://www.demavend.com.tr>

Kütüphane Bilgi Kartı
(Cataloging-in-Publication Data)

1. Arap dili 2. Arap edebiyatı

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	7	
İBRAHİM ABDULKADİR EL-MÂZİNÎ'NİN "ET-TUFÛLETU'L-ĞARÎRA" ADLI HİKÂYESİ.....	9	
KLASİK ARAP ŞİİRİNDE HASTALIK MOTİFİ.....	25	
41.....	العلاقة بين الثقافة و تعليم اللغة.	
50.....	الانسجام الصوتي في القرآن.	
58.....	أهمية الوسيط الثقافي في تعليم اللغة العربية لغة أجنبية.	
66.....	نسقية المورفولوجيا في قصيدة (ليس الغريب) للإمام زين العابدين.	
GEORGE ORWELL'İN 1984 ROMANI İLE ĞÂDE ES-SEMMÂN'İN KEVÂBÎSU BEYRÛT ADLI ROMANINDA GÜÇSÜZLÜK DUYGUSU OLARAK YABANCILAŞMA OLGUSU.....	101	
114.....	الجناس في القرآن الكريم: الدراسة التحليلية البلاغية للنظم القرآني (سورة الفرقان نموذجًا).	
İSLAMÎ	DÖNEM	EDEBÎ
MAHFİLLER.....		141
KLASİK ARAP ŞİİRİNDE SAVAŞ VE SAVAŞ ARAÇLARININ TASVİRİ.....		154
AHMED SA'DÂVÎ'NİN ROMANLARINDA IRAK SAVAŞLARI.....		169
ARAPÇA İNNE < إِنَّ > EDATININ TARİH BOYUNCA TÜRKÇE TERCÜMELERDEKİ KARŞILIKLARI VE MODERN TÜRKÇEDEKİ ALTERNATİF TERCÜME İMKÂN LARI ÜZERİNE.....		200
214.....	المستوى: المبتدئ الأدنى (A1) نموذجًا.	فاعلية برنامج قائم على استراتيجيات التعلم النشط في استيعاب قواعد النحو العربي للناطقين بلغات أخرى
235.....	الإيقاع الداخلي في شعر عبدالله بن المعتز.	
PSİKOLOJİK ZEMİNDEN SOSYOLOJİK ZEMİNE MEVLİT (TÜRKMEN ASILLI MUZAFERÜDDİN KÖKBÖRİ ÖRNEĞİ).....		254
NECÎB MAHFÛZ'UN RÂDÛBÎS ROMANI İLE TANZİMAT ROMANLARININ MEKÂN, ŞAHİS VE MUHTEVA BAKIMINDAN KARŞILAŞTIRILMASI.....		273
295.....	نحو خطة مستقبلية لبحوث تعليم العربية في تركيا ورقة عمل.	

NAHİV ALİMİ RADİYYUDDÎN EL-ESTERÂBÂDÎ VE ONUN NAHÇIVAN EL YAZMALARI FONU'NDA MUHAFAZA OLUNAN "ŞERHU'L-KÂFİYE" ADLI ESERİ.....	313
MOLLA MUHAMMED ED-DÂĞİSTÂNÎ'NİN ŞERHU MUKADDİMETİ SA'DÎNÎ'NİN TAHLİL VE TAHKİKİ.....	325
ARAPÇADA ANLAM DEĞİŞMESİNİN İLK DÖNEM İSLAM TERMİNOLOJİSİNE YANSIMASI.....	349
İ'RÂB OLGUSUNU ÖĞRETME TEKNİĞİ.....	363
375.....	375
جمال الأسلوب في شعر إبراهيم انياس الكولخي (ت. 1395هـ/1975م)، دراسة بلاغية.....	375
الأخطاء الكلامية الشائعة لدى متعلمي العربية من الناطقين بغيرها (دراسة في المستوى الصوتي)، المشكلات والحلول (طلاب المستوى المتوسط بالسنة التحضيرية أنموذجاً).....	394
KUR'ÂN-I KERÎM'DE BİR EDEBÎ TASVİR OLARAK TAHSİN VE TAKBÎH ÜSLUBU.....	412
EYEMEN EL-ATÛM'UN YÂ SÂHİBEYİ'S-SİCN ROMANI ÖZELİNDE SİYASİ ORTAMIN ARAP ROMANINA YANSIMASI.....	426
446.....	446
التطوير المستمر لسلاسل تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها في طبعاتها الجديدة: أيجاد نموذجًا.....	446
473.....	473
الأدوات المحتملة لأكثر من معنى في القرآن الكريم بين التفسير والترجمة.....	473
ŞER'İ KAVRAMLARIN NAZIMA DÖNÜŞMESİNDE LEVH-İ MAHFÛZ'UN YERİ VE ÖNEMİ.....	489
498.....	498
انتقاء القواعد النحوية والصرفية في المقررات التعليمية – دراسة تحليلية نقدية.....	498
523.....	523
فاعلية استراتيجية الحجاج في تعليم اللغة العربية للناطقين بغيرها.....	523
MORFOLOJİ/SARF İLMİ KELİME ÇEKİMİNDE KLASİK YÖNTEM OLARAK EL USÛLÜ.....	536
TEK LAFIZDAN ONLARCA ANLAMA: KLASİK ARAPÇADA HÂL/ حال KELİMESİNİN SEMANTİK ÇEŞİTLİLİĞİ ÜZERİNE.....	548
563.....	563
السياق التاريخي لظهور اللغة العربية الفصحى وتشكلها وعلاقتها باللهجات.....	563
SİLSİLETÜ'L-LİSÂN'IN LÛGAT, GRAMER ve BELÂGAT İLMİ (ME'ÂNÎ) AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	578
AHMED B. ABDİ'N-NÛR EL-MÂLEKÎ VE RASFU'L-MEBÂNÎ ADLI ESERİ.....	596
YABANCI DİL ÖĞRENİMİNDE ANLAMA VE ANLATMAYA DAYALI BECERİLERİN KAZANILMASINDA HAFIZA OLGUSUNU YENİDEN DÜŞÜNMEK.....	619

ÖLDÜKÇE ÇOĞALAN BİR HALKIN ŞİİRİ: MODERN FİLİSTİN ŞİİRİNDE YÜCELTİLEN FİLİSTİN KİMLİĞİ.....	634
662.....الانتماء عند محمود درويش (قصيدة: سرحان يشرب القهوة في الكفاتيريا) أمودجًا.....	
696.....مفهوم الشعر عند محمود درويش — قراءة في نتاجه الشعري.....	
720.....الشعر الاجتماعي بين الجاهلية و صدر الإسلام.....	
İBN YAÎŞ'İN ŞERHU'L-MUFASSAL'DA GRAMER KONULARINA YAKLAŞIMI: "إِنَّ" (İNNE)'NİN HABERİNE "ف" (FÂ)'NİN BİTİŞMESİ ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME.....	746
760.....سيمائية العنوان في ديوان (كأنك لم ..) لمحمد عبد الباري.....	

MORFOLOJİ/SARF İLMİ KELİME ÇEKİMİNDE KLASİK YÖNTEM OLARAK EL USÛLÜ

RECEP ÇELİK*

Özet

Dilbilimciler, kadim dillerin zaman içinde meydana gelen değişimlere karşı dirençli olduklarını ve özgün karakteristik yapısı içerisinde yeni kelime ve kavramlar türetme kudretini taşıdığını belirtmektedirler. Kadim dillerden biri olan Arapçanın özellikle Farsça, Osmanlıca ve Türkçeyi besleyen aynı zamanda var eden yapısı, bu potansiyelinin göstergesidir. Arapçanın bu yetkinliği onun öğretimini de her dönemde önemli bir yere koymuştur. Günümüzde Arapça eğitiminde kullanılan farklı eğitim metotları benimsenmekle birlikte özellikle bir disipline yeni intisap edenler için özetlenen bazı pratik metotlar ve kısa yollar buluna gelmiştir. Bunlardan biri de, sarf ilminde klasik bir yöntem olarak işlevselliği bulunan ve kelime çekimlerinde uygulanan el şeması çekimi (tasrifât) olarak adlandırabileceğimiz bir yöntemdir. Morfoloji/Sarf ilminde herhangi bir kelimenin 13 fiil ve 11 isim varyasyonundan oluşan muhtelif çekimleri, bunların muttaride şeklindeki alt sığa çekimleri, baplara nakil yoluyla çoğaltılan sığaları ve özellikle her birinin zamir çekimleri ile birlikte aşırı artan kalıpları büyük bir yekûn teşkil etmektedir. Sarf derslerinde kelimelerin bu yoğun çekimini kolaylaştırıcı unsur olarak bazı tablo, şema ve renklendirme gibi yöntemler kullanılmaktadır. Bunlardan birisi de el şemasının resim ve şekli değil; bizzat elin kendisini bu sürece dâhil etme yöntemidir. Çalışmada bu yöntemin tarihi, mahiyeti, önemi, öğrenciler üzerindeki etkisi, diğer yöntemlerle mukayesesi ve eğitim sürecine katkısı değerlendirilecektir. Arapça eğitiminde olağan olmayan şartlar da dâhil olmak üzere her zaman ve zeminde tek başına yol almak zorunda kalan öğrencilere ihtiyacı olan pratik metotlar ve görselliği artırılmış materyaller sağlamak önem arz etmektedir. Bu sebeple sarf eğitimindeki kelime çekimine farklı bir bakış olan ele alacağımız yöntem, hala işlevselliğini koruyan önemli konumuyla dikkat çekmektedir. Sondan eklemeli diğer dillerin aksine Arapçada bir kelime, sonuna, başına ve ortasına aldığı ilavelerle anlam ve lafız yönünden yeni bir kelimeye dönüşebilmektedir. Arapça çekimli bir dil olup yeni sözcükler türetilirken veya çekim yapılırken sözcük kökünde değişiklikler olur. Mesela k-b-l kökünden türetilen kabûl, kâbil, makbûl, ikbâl, takbil, istikbâl, mustakbel, mukâbele, kâbiliyyet gibi isim formlarında, bu kökün baplara nakledildiğinde elde edilen fiil formlarında ve bunların zamirlerle çekimi ile birlikte elde edilen sığa/formlarda olağanüstü sayıda bir artış gözlemlenmektedir. Bu potansiyel

* Öğr. Gör., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belâgati ABD, recepcelik@nevsehir.edu.tr

karşısında bir kökten kelime türetme ve çekim usulü bilinmediği takdirde kökün değişik formları ifade edilememekte ya da kelimenin farklı formları görüldüğünde bu değişimin amacı ve kelimeye kattığı anlamlar fark edilememektedir. Çekim yöntemi, otomatik olarak bu becerisini geliştiren kişiye çekim konusunda geniş bir perspektif kazandıracaktır. Bu tarz bir uygulamanın sonuçlarının gözlemlenmesi ve sonuç odaklı bu tarz bir pratiğin imkân ve kazanımlarının ortaya konulması morfolojik yapıda önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arapça, Arap dili eğitimi, sarf, morfoloji, kelime çekimi, tasrifat.

MORPHOLOGY SCIENCE AS A CLASSICAL METHOD IN WORD CONJUGATION HAND STYLE

Abstract

Linguists state that ancient languages are resistant to changes over time and have the power to generate new words and concepts within their unique characteristic structure. The structure of Arabic, which is one of the ancient languages, feeding and creating especially Persian, Ottoman and Turkish is an indicator of this potential. Today, although different educational methods used in Arabic education are adopted, some practical methods and shortcuts have been found, which are summarized especially for those who are new to a discipline. One of them is a method that we can call hand diagram conjugation (tasrifat), which has functionality as a classical method in the science of Sarf and applied in word conjugations. Various conjugations of any word in Morphology/Consumables consisting of 13 verbs and 11 noun variations, their subordinate conjugations in the form of muttaride, their relics reproduced by transferring to the chapters, and especially the excessively increased patterns of each of them together with the pronoun conjugations constitute a large total. In the consumables lessons, some methods such as tables, diagrams and coloring are used as a facilitating factor for this intense drawing of words. One of them is not the picture and shape of the hand chart; It is a method of involving the hand itself in this process. In the study, the history, nature, importance of this method, its effect on students, comparison with other methods and its contribution to the education process will be evaluated. It is important to provide students with practical methods and materials with enhanced visuality, who have to navigate alone at all times and on the ground, including in unusual conditions in Arabic education. For this reason, the method that we will discuss, which is a different approach to word conjugation in Sarf education, draws attention with its important position that still maintains its functionality. Unlike other agglutinative languages, a word in Arabic can turn into a new word in terms of meaning and phrasing with the additions it

takes to the end, beginning and middle. Arabic is an inflected language, and there are changes in the root of the word while new words are being derived or conjugated. For example, an extraordinary increase is observed in the capacitance/forms obtained with nouns derived from the root k-b-l such as kabûl, kâbil, makbûl, ikbâl, takbil, istikbâl, mustakbel, mukâbele, kâbiliyyet, the verbs obtained when this root is transferred to the chapters and their conjugation with pronouns. In the face of this potential, if the method of deriving a word from a root and inflection is not known, different forms of the root cannot be expressed, or when different forms of the word are seen, the purpose of this change and the meanings it adds to the word cannot be noticed. The shooting method will automatically give the person who develops this skill a broad perspective on shooting. Observing the results of such a practice and revealing the possibilities and benefits of such a result-oriented practice are important in the morphological structure.

Keywords: Arabic, Arabic language education, morphology, word conjugation, classification.

1. Morfoloji/Sarf İlimi

Kaynaklarda geçen en yaygın tarife göre sarf ilmi, Arapça kelimelerinin kalıplarını irap ve bina dışındaki durumlarını anlamayı sağlayan temel kaideleri veren bir ilimdir. Diğer bir ifade ile sarf ilmi, Arapçada telaffuz/i'âl-idgâm¹ ve yazım noktasında hataya düşmekten bizi koruyan ilimlerden biridir. Netice olarak sarf ilmi, kelimelerin cümle içindeki konumuyla değil doğrudan kelimelerin kendi yapısal durumlarıyla ilgilenmektedir. İbn Cinnî (ö. 1002), Arapçayla bir şekilde ilgili olanların tümünün sarfa muhtaç olduğunu, çünkü Arap dilinin köklerine ulaşmakta sarf ilminin bir mizan olduğunu belirtmektedir.²

Arapların, yabancıların İslam'a girmesiyle gündeme gelen dil bozulmalarından (lahn) Kuran'ı güvende tutma ihtiyacı hissetmeleri, sarf ve nahiv ilimlerinin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Her ne kadar iki ilim birlikte doğmuşsa da Basralıların nahiv ilmine, Kufelilerin ise sarf ilmine ihtimamı daha fazla olmuştur.³

2. Sarf İlminde Kelime Çekimi

¹ İ'âl: (هو تغيير حرف علة للتخفيف) Kelimede hafiflik için illet harfinde yapılan değişikliktir. İdgâm: (هو ادخال احد المتجانسين في الآخر) Bir cinsten olan iki harfi birbirine eklemektir. (el-Esterâbâzî, *Şerhu Şâfiyyeti İbni'l-Hâcib*, s. 71).

² İbn Cinnî, *el-Munsif*, s. 2.

³ el-Mübârek, M. "Sarf İlminin Tarihi Ve Kavramları Üzerine." (R. Akbaş, Çev.), *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 45 (2019): 253-275; Gündüzöz, S. "Nahiv ve Sarf İlminin Doğuşu Üzerine." *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (Ocak 1997): 283-300.

Bir dil cümlelerden meydana gelmektedir. Cümleler ise kelimelerden oluşmaktadır. İsim, fiil ve harf gibi kısımları olan kelime, manası ve vazifesi bulunan ve tek başına kullanılabilen ses veya sesler topluluğu şeklinde tarif edilebilir. İşte bu kelimelerden özellikle isim ve fiillerin bütün varyasyonlarıyla üretilip çoğaltıldığı, kalıplara dökülerek gerekli kullanımlara uygun hale getirildiği uygulama atölyesi, kelime çekim işlemidir. Sarf ilmi, kendi adını da bu tasrifat uygulamasından almaktadır. Çünkü Arap dilinde kelime çekim işlemi, Arapçadaki bütün bir literatürün en küçük birimi ve temeli olan kelime üzerinde icra edilen bir uygulamadır. Kelimeyi bilmekle cümleyi anlamak birbirlerinden ayrı iki dilbilim disiplini. Kelimenin kökeni, türetilmesi ve çekimine morfoloji/sarf denmektedir. Bu yüzden “إِنَّ الصَّرْفَ أُمُّ الْعُلُومِ وَالنَّحْوُ أَبُوهَا” “sarf ilimlerin anası, nahiv ise babası mesabesinde” kabul edilmiştir.

3. Kelime Çekim Yöntemleri

Sarf ilmi dendiğinde akla ilk gelen şeylerden biri olan kelime çekiminin metodik tarihi, kimi ulemâ tarafından Ali b. Ebî Tâlib’e (r.a.) (ö. 40/661) nisbet edilen ve Arapça kelimelerin çekim kılavuzu olarak hazırlanan anonim sarf kitabı olarak bildiğimiz *Emsile* ile başlamış bir uygulamadır. Medrese müfredatlarının vazgeçilmezi olarak öğrencilere sıkça okutulan ve ezberletilen hatta günümüzde de popülerliğini yitirmeyen anahtar bir kitaptır.⁵ *Emsile* kitabı örneğinde verilen, sadece sülâsî mücerredin bir babının müteaddisine ait çekim örnekleridir. Bu kelime çekiminin, sarf ilminin konusu olan mücerred-mezîd ve mülhak bablarının tamamının aksâm-ı seb‘aya göre emsilesinin oluşturulması şeklinde yeni çalışmalar yapılması da mümkündür.⁶

Kelimeler bir dilin kavranması gereken ilk unsurdur. Arapça kendi içinde bükümlü bir dil yapısına sahip olduğu için kelimelerin önemi büyüktür. Arapçada kelime çekimi, bir kelimenin müfret, tesniye, cemi, müzekker, müennes, mütekellim, muhatap, gaip, malum, meçhul gibi formlarda nasıl formatlanacağını öğreten bir kelime üretim algoritmasıdır.

⁴ et-Tahânevî, M. *Keşşâfu Istilâhâti'l-Funûn*, 1 (1996): 23.

⁵ el-Emsile: Müellifi meçhul olan bu eserde ‘nasara’ fiilinin çekimleri (conjugation) verilmekte ve bu çekimlerin anlamları Türkçe izah edilmektedir. *Keşfu’z-Zunûn*’da zikredilmeyen bu eserin en eski şerhi el-Surûrî’ye (öl. 969/1561) aittir. Medreselerde ise en çok el-Leâli (öl. 970/1563) ve el-Kefevî’nin (öl. 1175/1761) şerhleri kullanılmıştır. Fazlıoğlu, Şükran. “Manzûme Fî Tertîb El-Kutub Fî El-Ulûm ve Osmanlı Medreselerindeki Ders Kitapları.” *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/1 (2003): 101; CAN, Betül. “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Kitaplar.” *Journal of Turkish Studies* (2017): 491.

⁶ Durmuş, İsmail. “el-Emsile.” *DİA* 11 (1995): 166-167.

Kelime çekim yöntemlerinden olarak⁷ farklı bir çok şekil, tablo ve renkli görseller bulunmaktadır.⁸ Bu uygulamaların genelini incelediğimizde sade ve basit bir yapıda başlayıp sonrasında aşama aşama detaylandırılan ve teknolojik unsurlar ile zenginleştirilerek görselliği artırılmış bir görünüm kazandırıldığına şahit olmaktadır. Kelime çekimine dair bu yöntem denemelerinde, öğrencilere daha etkili ve kolaylaştırıcı bir yöntemle kelime çekimini hazmettirme gayreti olduğu görülmektedir. Kelime çekimine ilişkin çalışmalarının genelini taradığımızda bu tabloların üç kategoride sınıflandırılabileceğini söyleyebiliriz.

ÖRNEK 1 - MAZİ FİİL ÇEKİM TABLOSU				
جمع	تنثية	مفرد		
نَصَرُوا	نَصَرَا	نَصَرَ	مذكر	غائب
نَصَرْنَ	نَصَرْنَا	نَصَرْتُ	مؤنث	غائبة
نَصَرْتُمْ	نَصَرْتُمَا	نَصَرْتُ	مذكر	مخاطب
نَصَرْتُنَّ	نَصَرْتُمَا	نَصَرْتُ	مؤنث	مخاطبة
نَصَرْنَا	نَصَرْنَا	نَصَرْتُ	مذكر / مؤنث	متكلم

İlk kategoride “Örnek 1”de görüldüğü şekilde ilk kelime çekim tablo çalışmaları, çoğunlukla (نَصَرَ) fiili üzerinden oluşturulmuştur. Özellikle bu fiilin tercih edilmesine ilişkin bir çok sebep zikredilmektedir. Bunlardan bazılarını çalışmanın ilerleyen safhalarında değineceğiz. Bu kelime çekim yönteminde, literal terimlerin orijinal ifadeleri yoğun bir şekilde kullanılarak şekillendirildiğini görmekteyiz.

⁷ Memiş, Muhammed. “Yabancılar Türkçe Öğretmenlerin Başvurdukları Kelime Öğretim Stratejilerinin Belirlenmesi.” *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 14/28 (2019): 275-300.

⁸ Bkz. Yıldız, Murat. “Arapçanın Renkleri Mazî ve Muzarî Fiil Örneğinde Renklerin Sarf/Morfoloji İlminde Kullanım Örnekleri/Bir Metod Denemesi.” *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2022): 101-126.

ÖRNEK-2 MAZİ FİİL ÇEKİM TABLOSU				
Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet	
نَصَرُوا	نَصَرَا	نَصَرَ	Erkek	3. Şahıs
نَصَرْنَ	نَصَرْتَا	نَصَرْتُ	Kadın	
نَصَرْتُمْ	نَصَرْتُمَا	نَصَرْتِ	Erkek	2. Şahıs
نَصَرْتُنَّ	نَصَرْتُمَا	نَصَرْتِ	Kadın	
نَصَرْنَا	نَصَرْنَا	نَصَرْتُ	Erkek-Kadın	1. Şahıs

İkinci kategoride bu kelime çekim yöntemine dair tabloların, zamanla daha başka unsurların ilavesiyle zenginleştirilerek daha ileri seviye bir kurgu ile kullanılması hedeflenmiştir. “Örnek 2”deki oluşturulan tabloda yine (نَصَرَ) fiili seçilmiş, kullanılan terimler daha çok günümüz türkçe karşılıkları ile verilmiş ve bazı renklendirmelerden faydalanılmıştır.⁹ Genel kelime çekim tablolarını incelediğimiz ikinci kategorideki çalışmaların ortalamasının bu şekilde olduğu görülmüştür. Daha sonraki birçok ilavelerle günümüzdeki şekillenen çekim tablolarının ortalaması ise şu şekildedir.

⁹ Benzer çalışmalar için Bkz. Yıldız, Murat. “Arapçanın Renkleri Mazî ve Muzarî Fiil Örneğinde Renklerin Sarf/Morfoloji İlminde Kullanım Örnekleri/Bir Metod Denemesi.”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2022): 101-126.

ÖRNEK-3 MAZİ FİİL ÇEKİM TABLOSU				
Çoğul	İkil	Tekil	Cinsiyet	
كَتَبُوا	كَتَبَا	كَتَبَ	Erkek	3. Şahıs
(O Erkekler) Yazdılar	(O İki Erkek) Yazdılar	(O Erkek) Yazdı		
كَتَبْنَ	كَتَبَتَا	كَتَبَتْ	Kadın	
(O Kadınlar) Yazdılar	(O İki Kadın) Yazdılar	(O Kadın) Yazdı		
كَتَبْتُمْ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتَ	Erkek	2. Şahıs
(Siz Erkekler) Yazdınız	(Siz İki Erkek) Yazdınız	(Sen Erkek) Yazdın		
كَتَبْتُنَّ	كَتَبْتُمَا	كَتَبْتِ	Kadın	
(Siz Kadınlar) Yazdınız	(Siz İki Kadın) Yazdınız	(Sen Kadın) Yazdın		
كَتَبْنَا	كَتَبْنَا	كَتَبْتُ	Erkek- Kadın	1. Şahıs
(Biz) Yazdık	(Biz İkimiz) Yazdık	(Ben) yazdım		

Üçüncü kategori olarak “Örnek 3”deki tabloyu incelediğimizde kelime çekimi için tercih edilen örneğin (نصر) yerine; “yazdı” anlamındaki (كَتَبَ) fiili olduğu görülmektedir. Bazı tablolarda “açtı” anlamındaki (فَتَحَ) fiili de kullanılmıştır. Bu gibi tercihlerin sebebi, önceki tablolarda kullanılan (نَصَرَ) “yardım etti” fiilinin anlamının, “yazdı” veya “açtı” fiilinin anlamlarına göre daha uzun olması sebebi ile son çekim tablolarında kullanılmamış ve örneğin altına tercümelemlerinin yazılmasında daha kullanışlı olan (كَتَبَ) veya (فَتَحَ) gibi tercümesi daha kısa olan fiiller tercih edilmiştir. Diğer taraftan kelime çekimine dair son yapılan çalışmalardan olarak, kişi zamirlerini vurgulayıcı ve anlamlara yansıyan kısımlarını belirtici

renklendirmelerden de istifade edilerek daha detaylı bir yöntem oluşturulmaya çalışılmıştır.

4. Kelime Çekiminde Kullanılan Klasik Yöntem Olarak El Usûlü

Kelime çekimine dair aktarılan çeşitli şemaların dışında kullanılan yöntemlerden biri de el usûlüdür. Osmanlı medrese usûlü olarak bilinen bu yöntemin kelime çekiminde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu yöntem, diğer yöntemlerin yanında özgün bir metot olarak veya diğer görsel tablolara ulaşamadığında ikame olarak daha kalıcı, ulaşılabilir ve basit olarak kullanılabilir pratik bir yöntemdir.

Aslında el yönteminin birçok alanda modern tekniklerin yanında klasik bir yöntem olarak referans alındığına şahit olmaktadır. Mesela askeri eğitimde modern aletlerden dürbünün bulunmadığı durumlarda mesafe tahmin usullerinden geometrik bir teknik olan paralaks-uzaklık açısı (parmak atlatma) yöntemi, uzak mesafelerdeki eşyaları klasik bir yöntem olarak baş parmağımızla ölçmeye yarayan bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Uzay bilimcilerin, keskin nişancıların ve izcilerin dürbün ve teleskop gibi gelişmiş enstrümanların olmadığı durumlarda daha çok kullandığı bu yöntem, ufak bir yüzdelik sapma ile klasik bir metod olarak işlevselliğini korumaktadır. Yine namazların sonundaki tesbihat çekimlerinde tesbih aracının bulunmadığı durumlarda klasik bir yöntem olarak parmakların tesbih çekmede pekâlâ kullanıldığını bilmekteyiz.

Psikolojik bir kavram olan algıda seçicilik¹⁰ ve somut soyut ilişkisi bağlamında öğrencinin zihnindeki hazır tutması gereken soyut şablonun avucunun içindeki somut şablonla desteklenmesi, kelime çekim işleminde öğrenciye hız katacak ve kolaylık sağlayacaktır. Öğrencinin eğitim araç ve gereçlerinden kağıt, defter, tablo ve internet gibi unsurlara ulaşamadığı durumlarda ve özellikle çalışmak istediği her zaman ve zeminde elinde hazır bulacağı bu metottan yardım alması mümkündür.

Herhangi bir mesele, şevahidi olan bir ayet veya hadis ile eşleştirerek daha güçlü ve şahitli hale geldiği gibi *إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا*¹¹ gibi ayetin ifadesiyle özellikle sabah namazının şahitli bir namaz olması sebebiyle mütemeyyiz bir konuma yükseldiğini, yine mezar taşları anlamında kullanılan *شَوَاهِدُ الْقُبُورِ*¹² tabirinin orada yatan kişiyi belirgin hale getirdiği için bu isimlendirme ile anıldığını ve diğer taraftan bu işaret taşlarının, ait olduğu toplumun kültür kaynakları olarak değerlendirilmesine de imkan vermesi gibi hususları¹³ dikkate aldığımızda; kelime çekimindeki

¹⁰ Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, (1992): 121-125.

¹¹ el-İsrâ 17/78.

¹² Düzî, Reynhârt. *Tekmiletu'l-Me'âcimi'l-'Arabiyye*, (2000): 214.

¹³ Bkz. Bekir, Abdurrahman. *Tarâif 'alâ şevâhidi'l-kubûr*, Dâru'l-Kutubi'l-Mısriyye, (2021).

kalıpları daha görsel ve şahitli hale getirerek her bir ara sîgaların (muttaride) parmak boğumları ile uyumlu bir şekilde eşleşmesinin anlamayı kolaylaştırıcı, intikali hızlandırıcı ve sîgalara ilişkin farkındalığı artırıcı bir etkisinin olacağını değerlendirmekteyiz.

Bu yöntem sayesinde özellikle Arapçaya yeni başlayanlarda ve çok tekrar gerektiren hazırlık gruplarında bu metodun, devamlı öğrencinin gözünün önünde ve elinin altında bulunması sağlanacaktır. “Gözden irak olan gönülden de irak olur” gerçeğinden hareketle bu sîga çekim tablosunun devamlı öğrencinin gözünün önünde ve avucunun içinde bildiği bir görsellik ile canlı tutulacağı görülecektir.

Sarf ilmindeki kelime çekiminin el şeması ile uygulanma görseli.

Bu el şemasına göre kelime çekiminde mesela sağ el kullandığında soldan sağa doğru serçe ve yanındaki yüzük parmağı ile başlayıp alttan üste doğru müfret tesniye ve cemi şeklinde iki parmağın toplam 6 boğumunda 3. şahıs sîgaları kullanılır. Sonraki orta ve işaret parmağının 6 boğumunda aynı

şekilde 2. şahıs sîgaları kullanılır. Son olarak baş parmağın 2 boğumunda da iki adet 1. şahıs sîgaları kullanılarak toplam 14 sîganın tamamının çekimi, parmakların boğumlarına yerleştirilerek gerçekleştirilmektedir.

Kelime çekimine dair el/parmak usûlünün kolaylaştırıcı ve pratik bir yöntem olmasının dışında, bazı özel nükteler bulundurduğu anlaşılmaktadır. Mesela genellikle başta bu sistemin uygulanmasında (نَصَرَ) fiilinin tercihinin, özellikle zafer, başarı ve Hz. Allah'ın özel yardımı gibi anlamlarından dolayı muvaffakiyet ve hayır ummak; yine نصر fiilindeki ن harfinin nusret, ص harfinin sabır, ر harfinin ise rahmet anlamına delaleti gibi motivasyonlar barındırdığıyla alakalı yorumlar mevcuttur.

Osmanlıda Arapça öğrenmeye başlayan bir gencin eline verilen ilk kitap¹⁴ *Emsile*'de, örnek fiil olarak “Nasara=Yardım etti” fiilini çekimleyen bir öğrenci, kitap boyunca “yardım etti, yardım edecek, yardım ediniz, yardım edilmiş, yardım et, yardım edeyim...” vb muhtelif ve muttarit varyasyonları ile tam olarak 354 kelime kalıbı ile aynı anlam etrafında dolaşır. Halbuki mesela İngilizcede en çok kullanılan örnek fiil “I have=Ben sahibim, ben aldım, benim” fiilidir. Emsiledeki bu 354 adet kalıbın tamamının çekimiyle uygunluk arz eden el yöntemi, pedagojik olarak arka planda öğrencinin düşünce ve gönül dünyasının “yardım” kavramıyla dolup taşmasını tefekkür ettirecek bir esneklik sunacaktır. Çünkü el dışındaki diğer tablo yöntemlerinde öğrenci, sadece zihnindeki tabloya odaklanarak yalnızca onu gözünün önüne getirmeye çalışacağı için başka bir şeyi düşünme imkanı pek olmayacaktır. El yöntemi ise harici bir unsur olarak gözünün önünde olduğu için öğrenci, aynı zamanda zihninde ikinci bir şeyi düşünme fırsatı bulacak ve daha çok şey öğrenecektir.

Yine Arapça fiil çekiminde çekim sırası, üçüncü şahıs (هو) ile başlatılmış ve birinci şahıs zamiri olan (أنا) en sona bırakılmıştır. Diğer dillerde ise “ben” herşeyin temeli olarak konumlandırılmıştır. Dilde hiçbir şeyin tesadüf olmadığı savından hareketle klasik kelime çekim metodunun kurgusundaki bu nüktelerin dikkatle incelenip irdelenmesiyle, öğrencinin sadece kelimenin çekim alanında kalmayarak aynı zamanda eğitim bilimi-pedagojinin çekim alanına da nüfuz ederek kendi şahsiyet tekamülüne katkı sağlamış olacaktır.

Son tahlilde el ile kelime çekim usûlü, kullanılan metodlara ilave olarak farklı ve özgün bir uygulama olmakta, hatta bu hususta modern araç ve gereçlere ulaşım konusunda bir aksilik yaşamaması muhtemel olan öğrencilere kolaylık sağlayıcı klasik bir yöntem olarak işlevselliğini korumaktadır. Bu özgün yöntem, sadece bir elin parmaklarındaki 14 boğumu kullanarak 354 adet sîgayı tek bir şemada toplama imkanı sunmasıyla dikkat

¹⁴ Hazer, Dursun. “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi Ve Okutulan Ders Kitapları.” *Hittit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2002): 286.

çekmektedir. Yine bu yöntemi kullanan ve kullanmayan öğrenciler arasında yapılacak anket ve saha çalışmalarıyla bu yöntemin somut etkilerinin ölçülmesi, sonuçlarının değerlendirilmesi ve başka yöntemlerle mukayesesi gibi yeni çalışmalara ışık tutmaktadır.

Sonuç

Dillerin varlığının insanlığın varlığı ile birlikte olduğu düşünüldüğünde dillerin tarihinin insanlık ile eşit olduğu görülecektir. Maksadını karşı tarafa aktaran insan her zaman kendini daha iyi ifade etmenin yollarını aramış ve bu beyan gücünü daima geliştirdiği görülmüştür. Arap dili Kur'ân'ın nazil olması ile birlikte daha çok gündemde kalmış ve retorik gücünden daha çok konuşulur olmuştur. Bütün bu yolculuğun kökünde Arapçanın kelime ve cümle yapısını inceleyen, gramer kaidelerini ortaya koyan sarf ve nahiv ilmi ortaya çıkmıştır. Bu disiplinlerden kelimelerin kök yapısına teallük eden sarf ilmi, temayüz ettiği birçok metoda sahip olmuştur. Bunlardan biri de kelime çekimine dair yöntemlerdir. Çalışmamızda değindiğimiz kelime çekiminde kullanılan el usulü, günümüzde de özgünlüğünü koruyan ve Arapça dil yapısının köklerine ulaşmayı pratize eden ve kolaylaştırıcı bir işlevselliği bulunmaktadır. Bu minvalde yöntemin özellikle Arapçanın kurgusu ile uygunluk arz eden yapısının dili öğrenenler için büyük kolaylık sağladığı görülecektir.

Kaynakça

- Can, Betül. “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretiminde Kullanılan Kitaplar”, *Journal of Turkish Studies* (2017): 487-499.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul (1992).
- Durmuş, İsmail. “el-Emsile”, *DİA*, İstanbul 11 (1995): 166-167.
- Dûzî, Reynhârt. *Tekmiletu'l-Me'âcimi'l-'Arabiyye* (çev. Muhammed Selîm en-Nâ'îmî, Cemâl el-Hayyât) 1-11 (2000).
- el-Esterâbâzî, *Şerhu Şâfiyyeti İbni'l-Hâcib* (nşr. Hey'et), Beyrut (1975).
- el-Mübârek, Mazin. “Sarf İlminin Tarihi Ve Kavramları Üzerine”, (R. Akbaş, Çev.), *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 45 (2019): 253-275.
- et-Tahânevî, Muhammed b. Alî b. el-Kâdî Muhammed Hâmid b. Muhammed Sâbir el-Fârûkî el-Hanefî. *Keşşâfu Istilâhâti'l-Funûn ve'l-'Ulûm*, Beyrut I-II, (1996).

- Fazlıoğlu, Őukran. “Manzûme Fî Tertîb El-Kutub Fî El-Ulûm ve Osmanlı Medreselerindeki Ders Kitapları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1/1 (2003): 97-110.
- Gündüzöz, Soner. “Nahiv ve Sarf İlimlerinin Doğuşu Üzerine”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/9 (1997): 283-300.
- Hazer, Dursun. “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi Ve Okutulan Ders Kitapları”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Haziran 2002): 274-293.
- İbn Cinnî, Ebû'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mevsilî. *el-Munsif Şerhu Kitâbi't-Tasrif li'ebî Osman el-Mâzinî*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Kadîm, (1954).
- Memiş, Muhammed. “Yabancılara Türkçe Öğretenlerin Başvurdukları Kelime Öğretim Stratejilerinin Belirlenmesi”, *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14/28 (2019): 275-300.
- Yıldız, Murat. “Arapçanın Renkleri Mazî ve Muzarî Fiil Örneğinde Renklerin Sarf/Morfoloji İlminde Kullanım Örnekleri/Bir Metod Denemesi”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (December 2022): 101-126.